

Білоус В. С. Електронна бібліотека – основа інтегрованої технологічної системи формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації. Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу : Міжнародна науково-практична конференція, 13-15 жовтня 2013 р. м. Вінниця / Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Київ; Вінниця, 2013.

УДК 026:004

Білоус Валентина Степанівна

директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА – ОСНОВА ІНТЕГРОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ ТА ШВИДКОГО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. Подано визначення поняття «електронна бібліотека». Організація електронної бібліотеки – стратегія розвитку бібліотеки вищого навчального закладу. Гармонізація паперових та електронних ресурсів – важлива умова якісного та ефективного інформаційного забезпечення наукового та навчального процесів університету.

Ключові слова: бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, інновації, електронна бібліотека, інституційний репозитарій.

Abstract. The definition of the concept of "electronic library" is given. The organization of an electronic library is a strategy for the development of a library of a higher educational institution. Harmonization of paper and electronic resources is an important condition for high-quality and effective information support of the scientific and educational processes of the university.

Keywords: library of Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, innovations, electronic library, institutional repository.

Інформатизація суспільства, реформування освіти вимагають від бібліотеки якісного та оперативного бібліографічно-інформаційного забезпечення, формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації користувачів освітянської галузі.

Стратегія розвитку бібліотеки вищого навчального закладу – впровадження інновацій в інформаційне середовище. Ключем до цього є використання сучасних засобів наукових комунікацій: баз даних, електронних

публікацій, створення електронної бібліотеки, електронних колекцій, веб-сайту тощо.

Показати значення формування та використання електронної бібліотеки в освітньому просторі – основна мета статті.

Електронна бібліотека, як інформаційна система, являє собою достатньо складний комплекс, що включає програмні, апаратні, технологічні, організаційні та інші складові. Західна та вітчизняна спеціальна література подає наступні визначення поняття «електронна бібліотека» як:

- управління ресурсами за допомогою комп'ютера; можливість зв'язувати постачальника інформації з споживачем інформації через електронні канали; можливість для співробітників виступати у якості посередників в електронній взаємодії; можливість зберігати, організовувати та передавати інформацію до споживача через електронні канали [6].
- сукупність електронних ресурсів та супровідних технічних можливостей для створення, пошуку і використання інформації.
- бази даних, що містить цифрові інформаційні об'єкти у різноманітних форматах, надає безпосередній доступ користувачів та має наступні додаткові характеристики: універсальний інструмент доступу (наприклад, каталог), дає можливість пошуку та отримання інформації у базах даних [7].
- сукупність розподілених інформаційних ресурсів, об'єднаних єдиним інтерфейсом, яка складається з: модуля адміністрування, апаратно-програмного комплексу, змістовних ресурсів (реферативних БД, засобів аналізу рефератів, доступу до повних текстів документів, гіперпосилань на інші ресурси Інтернет).
- апаратно-програмний комплекс із широким спектром можливостей в галузі пошуку і надання необхідної інформації, вид інформаційних систем, у якому документи зберігаються і можуть використовуватися в електронній («машинозчитуваний») формі, причому програмними засобами забезпечується єдиний інтерфейс доступу до електронних документів, що містять тексти і зображення. База даних електронної бібліотеки може складатися з різного виду електронних колекцій документів.

- комплекс взаємозалежних гетерогенних масивів інформації і засобів, що забезпечують доступ користувачів до цих масивів у функціонально й організаційно однорідному середовищі.

Створення електронної бібліотеки спрямовано на досягнення таких цілей:

- забезпечення доступу до документів, надання яких користувачам обмежене (рідкісних книг, фотоальбомів, рукописних книг, дисертацій, архівів і т.п.);
- забезпечення доступу до інформації, що існує винятково в електронній формі;
- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних документів;
- цілеспрямоване інформаційне забезпечення різних галузей науки, культури, освіти шляхом створення і надання повнотекстових баз даних.

В основі роботи з формування електронних бібліотек лежать Закони України:

- «Про авторські і суміжні права»;
- «Про електронні документи та електронний документообіг»;
- «Про інформацію»;
- «Про захист інформації в автоматизованих системах»;
- «Про Національний архівний фонд та архівні установи»;
- «Про Національну програму інформатизації» та ін.

Електронні бібліотеки зовсім не є альтернативою ні традиційним бібліотекам, ні технологіям автоматизації бібліотечних процесів. Для бібліотеки розвиток електронних бібліотек означає перш за все сканування і формування колекцій в електронному вигляді, її організацію і обслуговування локальних і віддалених користувачів.

Електронні бібліотеки покликані істотно розширити спектр послуг, пропонованих користувачам бібліотек, надати новий сервіс службам МБА і

електронної доставки документів. Електронна бібліотека повніше задовольняє запити користувачів, надає їм інформацію незалежно від часу і місця знаходження, підвищує оперативність надання користувачам необхідних документів і даних.

Після прийняття в Україні проекту «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України» бібліотека акумулювала та систематизувала значні масиви електронних ресурсів.

Електронна бібліотека є інформаційною системою, яка містить в собі упорядкований фонд електронних документів, сформованих у відповідних параметрах та програмно-технологічне забезпечення, яке дозволяє створювати, опрацьовувати та зберігати даний фонд [1, с. 70].

Питання впровадження інновацій у роботу бібліотеки вищого навчального закладу та формування електронної бібліотеки актуальні та є темою дослідження науковців та практиків бібліотечної галузі. Проблематиці створення електронних бібліотек присвячено чимало робіт, дана тема розглядається на наукових конференціях, висвітлюється на сторінках фахових видань вітчизняними та світовими науковими працівниками, практиками освітянської та бібліотечної галузі, серед яких Я. Шрайберг, Т. Ярошенко, О. Таланчук, Л. Ворфлік, З. Жеребкіна, Г. Гуцол, Л. Дубровіна, О. Крайнюк, О. Онищенко та багато інших. Останніми роками розробки і дослідження в галузі організації електронних бібліотек стали одним з актуальних і дуже привабливих напрямлень розвитку інформаційних систем. Чисельними дослідницькими проектами і реалізацією конкретних електронних бібліотек займаються фахівці різного профілю. Теорію розвитку бібліотек в електронному середовищі розглянули Т. Бахтуріна, Т. Кузьмішина, І. Моргенштейн, Ю. Столяров та інші.

Спеціалісти бібліотечної справи бачать в електронних бібліотеках нові можливості для вдосконалення автоматизованих бібліотечних систем.

У сьогоденних реаліях життя українського суспільства бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла

Коцюбинського трансформується у науковий інформаційний центр. Створення потужної електронної бібліотеки – стратегія розвитку бібліотеки Вінницького педуніверситету. Бібліотека орієнтується на актуальні для сучасного вищого навчального закладу інформаційні потреби, прагне розширити склад літератури та періодичних видань новими видами документів, у тому числі електронними. У цьому напрямі зроблені деякі кроки: формуються електронні ресурси, здійснюється створення баз даних, а також електронної бібліотеки та нових систем обслуговування користувачів (електронна доставка документів, зала електронної інформації, медіатека та корпоративні бібліотечно-інформаційні мережі).

Комп'ютеризація бібліотеки розпочалися у 2002 р. із придбання ліцензованої АБІС ІРБІС-32. Перед бібліотекою були поставлені завдання необхідності переходу від традиційних методів роботи до засвоєння навичок комп'ютерних технологій та реалізації програми автоматизації окремих процесів, створення перших машинозчитуваних баз даних. У 2005 р. створено відділ комп'ютеризації, що значно активізувало процес автоматизації бібліотеки. Важливими подіями було відкриття у 2007 р. сайту та електронної скриньки бібліотеки; у 2009 р. – введення в дію зали електронної інформації на 40 автоматизованих робочих місць.

Ректоратом університету затверджено «Стратегію розвитку бібліотеки на 2010-2015 рр.» та розроблено «Перспективний план створення Електронної бібліотеки». У цих документах визначено стратегічний контекст діяльності бібліотеки. При поточному і стратегічному плануванні та реалізації бібліотечних стратегій враховуються різні контексти – як традиційні так і інноваційні, що впливає на якість роботи всієї бібліотеки. Майбутнє бібліотеки та її документального ресурсу є розумне поєднання традиційних та електронних видань, що визначає успішне задоволення інформаційних потреб користувачів. Гармонізація традиційних і новітніх інформаційних ресурсів – важлива умова якісного та ефективного інформаційного забезпечення наукового та навчального процесів університету.

Стратегічні плани та перспективи книгозбірні університету пов'язані з забезпеченням широкого доступу користувачів до світових інформаційних ресурсів, корпоративними взаємодіями з бібліотеками, вдосконаленням інформаційного забезпечення викладачів та студентів, впровадженню автоматизованої видачі документів. Векторами розвитку бібліотеки є:

- формування потужної електронної бібліотеки із забезпеченням віддаленого доступу до електронного каталогу й електронних джерел;
- організація репозитарію відкритого доступу (цифрових колекцій статей науковців університету);
- створення реферативної продукції з метою повноцінного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітньої галузі;
- ведення електронної картотеки та автоматизований аналіз забезпеченості за допомогою АРМ «Книгозабезпеченість»;
- штрих-кодування фондів та впровадження автоматизованої книговидачі;
- підвищення якості та комфортності бібліотечного середовища, формування позитивного іміджу бібліотеки.

У 2013 р. з метою покращення інформаційно-бібліотечного обслуговування придбано ще 50 комп'ютерів та встановлено у читальній залі навчально-методичної літератури. Всього до послуг користувачів 86 комп'ютерів. Наразі Інформаційно-сервісний центр бібліотеки включає залу електронної інформації, електронну читальну залу, фонд медіатеки. В електронних залах бібліотеки виконуються довідково-інформаційні та офісні послуги, проводиться антивірусне сканування носіїв інформації. Технологічна карта обслуговування користувачів електронних залів регулює всі процеси та встановлює правила використання ресурсів електронних залів бібліотеки. Адміністрування серверів та системних папок ПК, які здійснюють інженери бібліотеки, захищені паролем. Щоденно понад 200 користувачів відвідують залу електронної інформації, майже 500 разів на добу користувачі звертаються на сторінку сайту бібліотеки. Консультантами електронних залів надається

доступ до БД ЕК, сайту та інших Інтернет-ресурсів, медіатеки. Обмін даними відбувається через клієнт-серверну бібліотечну мережу.

Електронна бібліотека університету – основа інтегрованої технологічної системи доступу до електронних загальноосвітніх ресурсів. Основні компоненти електронної бібліотеки: електронний каталог (ЕК), інформаційно-пошукова система, бази даних (БД) повнотекстових видань, інституційний репозитарій, електронні зали, система електронної доставки документів, система створення електронних навчальних матеріалів, яка забезпечує підсистеми (авторизація доступу, обміну, оперативного аналізу статистичної інформації). Основу архітектури електронної бібліотеки складає принцип Інтернет / Інтранет технологій. Електронна інформація, доступна як у локальному, так і у віддаленому режимі, дає змогу досягти максимально можливого рівня інформаційного забезпечення.

Працівники бібліотеки продовжують активну роботу з обслуговування та наповнення БД ЕК, в т.ч. службових БД та формування власних ресурсів бібліотеки. Сьогодні бібліотека надає своїм користувачам Інтернет-послуги, а також використовує їх у своїй професійній діяльності.

Загальний об'єм файлів, створених або накопичених бібліотекою, як на сервері мережі, жорстких дисках відділу комп'ютеризації, так і в мережі Інтернет – понад 150 Гб. Наразі, електронний ресурс бібліотеки становить понад 222 тис. записів, у т. ч. ЕК – 200 тис.

Створення фонду електронних документів – не нова, але ще не достатньо освоєна бібліотечна технологія. Основна відмінність від традиційної технології формування фондів полягає у специфіці носія інформації. Електронний документ може зберігатися безстроково і використовуватися без обмежень за умови періодичного його перезапису і ретрансляції в актуальні формати представлення даних [4].

БД «Повнотекстові видання» (більше 4 тис. назв) комплектується на основі: надходжень на електронних носіях, подарунків кафедр, науковців університету та колег з бібліотек України, видань вільного доступу мережі

Інтернет та цифрових копій окремих видань. Медіафонд бібліотеки нараховує 834 мультимедійних видань.

Інтернет-ресурси бібліотеки включають:

- Інтернет-каталог на базі зведеного ІРБІС-каталогу бібліотек України та Росії (доступ через сайт бібліотеки та за прямим URL); Коґна-каталог сервера бібліотеки, що працює в режимі тестового доступу (доступ через сайт бібліотеки); сайт, блог та гостьову книгу бібліотеки;
- Інституційний репозитарій (пілотний проект), до якого надано доступ із сайту бібліотеки;
- електронну скриньку бібліотеки;
- Google-альбоми подій тощо.

Сьогодні бібліотеку ВНЗ не можливо уявити без такого потужного засобу інформаційного обслуговування віртуальних користувачів як веб-сайт. Зросла кількість звернень до web-сайту та блогу бібліотеки (у 2001 р. – 53 тис., 2012 р. – 156 тис.). Досить активно для листування, виконання віртуальних довідок та електронної доставки документів (ЕДД) використовується електронна скринька бібліотеки (vspu.lib@gmail.com).

Одним із шляхів розповсюдження результатів дослідження наукових працівників університету, максимізації їх відкритості, доступності та наукового впливу стало створення Інституційного репозитарію (електронного архіву наукових публікацій). Бібліотека звернулася до науково-методичної ради з проханням розглянути та затвердити на вченій раді університету пакет документів щодо функціонування Електронної бібліотеки та створення Інституційного репозитарію як джерела забезпечення вільного доступу до наукових матеріалів університету, сприяння підвищенню престижу університету.

Пакет документів складався із «Положення про Електронну бібліотеку», «Положення про електронний каталог бібліотеки», «Положення про Інституційний репозитарій (ІrVSPU)», «Угоди про передачу до бібліотеки електронних версій наукових та навчально-методичних матеріалів (ЕННММ)»

та пілотного проекту «Створення та функціонування Інституційного репозитарію Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського», який передбачає формування репозитарію у три етапи. Інституційний репозитарій відкритого доступу є веб-орієнтована, кумулятивна та постійна база даних, електронний архів наукових публікацій, у якому накопичуються документи наукового, навчального та методичного призначення, створені працівниками будь-якого структурного підрозділу педуніверситету. Бібліотека розпочала активну роботу з організації та формування репозитарію відповідно до затвердженого «Положення». Наразі репозитарій складається із 126 видань.

Будь-яка автоматизована технологія несе за собою суттєві фінансові витрати, разом з тим, веде до: прискорення процесів обробки інформації та внесення даних; підвищення точності та надійності обліково-звітної інформації та збільшення можливостей всебічного статистичного аналізу; надання швидкого доступу до інформації та підвищення комфортності в обслуговуванні користувачів. Для успішної реалізації перспективних планів необхідна достатня кількість комп'ютерної техніки бібліотеки для персоналу, придбання оновленої версії АБІС ІРБІС-64 та щоденної актуалізація інформації працівниками бібліотеки.

Працівники книгозбірні, за підтримки ректорату, докладають максимум зусиль для того, щоб бібліотека розвивалася та відповідала вимогам сучасного навчального закладу. На часі бібліотека, успішно подолавши попередні етапи перспективного плану створення електронної бібліотеки, планує активізувати виконанням третього етапу: обслуговування користувачів в автоматичному режимі (використання електронних читацьких квитків та автоматична книговидача). У перспективі освоєння програмного забезпечення бібліотека планує подальше використання інноваційних технологій в організації роботи. З метою прогнозування майбутнього персонал книгозбірні впроваджує інновації у бібліотечні процеси, формує електронну бібліотеку, що є важливим інструментом модернізації сучасної моделі бібліотеки ВНЗ.

Звичайно, бібліотеки вищого навчального закладу швидко змінюються, і електронні видання займають у них домінуюче місце. Однак, жодні електронні бібліотеки не замінять паперові документи, електронний каталог, різні компоненти автоматизованих технологій. Лише при гармонійному поєднанні паперових та електронних ресурсів можливе якісне та ефективне інформаційне забезпечення наукового та навчального процесів університету.

Підводячи підсумки можна сказати, що бібліотека Вінницького педуніверситету, динамічно змінюючись під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, адаптується до нових вимог вищої освіти, визначає свою стратегію в активному постійному впровадженні інновацій у бібліотечні процеси, створює електронну бібліотеку та заслуговує якісної визначеності своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Ворфлік Л. В. Електронні бібліотеки як один із напрямів організації електронних інформаційних ресурсів / Л. В. Ворфлік, З. Г. Жеребкіна // Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ : збірник матеріалів науково-практичної Інтернет конференції, Вінниця, 12-18 квітня 2010 р. – К. : Кондор, 2010. – С.70.
2. Бочаров Б. Особливості формування фонду електронної бібліотеки навчального закладу// Б. Бочаров, М. Воєводіна, І. Рябченко// Вісник книжкової палати. – 2006. – № 12. – С. 37-38.
3. Влащенко Л. Електронні бібліотеки та інформаційно-бібліотечні системи/ Л. Влащенко, Т. Грищенко, О. Нікітенко // Бібліотечний форум України. – 2006. – № 3. – С. 2-3.
4. Гуцол Г. Формування фондів електронних бібліотек: шляхи розв'язання проблеми / Г. Гуцол // Бібліотечна планета. – 2010. – №4 – С.7-9.
5. Ткаченко Ю. «Електронні», «цифрові» та «віртуальні» бібліотеки: термінологічні зауваження / Ю. Ткаченко // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 2. – С. 14-16.
6. Dowlin K. The Electronic Library / K. Dowlin. – S. l., 1984.

7. Graham P. Rutgers University Libraries / P.Graham. – S. l., 1997.